

► Μαθητές και μαθήτριες του θρησκευτικού Εκπαιδευτηρίου «Παναγιώτη Βενιζέλου» που λειτουργούσε στην Καλαμάτα από τις αρχές της δεκαετίας του 1890 (φωτ.: ΓΑΚ/Αρχείο Νομού Μεσσηνίας, αρχείο Η. Κοινοβουλευτών).

Ο εκπαιδευτικός «χάρτης» τον 19ο αιώνα

Της **ΑΝΔΡΙΑΣ ΤΣΙΑΛΙΑΣ ΜΗΡΑΙΤΗ - ΝΙΚΑ**

Προϊσταμένη ΓΑΚ/Αρχείου Ν. Μεσσηνίας

ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ του 19ου αιώνα, η εκπαιδευτική δραστηριότητα στην Καλαμάτα, απλώντας τη δίνη των καιρών - καλλοίο χρόνοι τουρκοκρατίας, ταρταμένη σπασταστική περίοδος - περιορίστηκε σε μερικές διάσπαρτες και συντόνιες πρωτοβουλίες ορισμένων προσώπων, κυρίως κληρικών (αναφέρονται για παράδειγμα οι υπαγόμενοι του Αγίου, στα 1815, και του ιεροδιδάσκου Ιερόθεου, στα 1819). Οι μεμονωμένες αυτές προσπάθειες, μαζί με τη δράση της Ιεράς Μονής των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης - γυναικείου ελληνορθόδοξου και ταυτοχρόνα μεταϊουστινιανικού κέντρου - αποτέλεσαν την αφετηρία για την εννευματική αφύπνιση της πόλης.

Στα αναγεννητικά χρόνια του Καποδιστρίου, η Καλαμάτα, που εξακολουθούσε να είναι μία δοσιμα πόλη, φωτίστηκε προσηλα από δύο σχολεία, τα οποία όμως δεν είχαν ιδιαίτερη απήχηση ούτε μεγάλη βιωσιμότητα. Επρόκειτο για ένα Αλκιμάδεο σχολείο (1829-1831), με δασκάλους τους Κωνσταντίνου Πάικα και Πέτρο Μπούλα, και ένα Ελληνικό (1830), με ελληνοδιδάσκαλο το Δωρόδο, τα οποία συντηρού-

σαν τόσο από την κυβέρνηση, όσο και από τις εισφορές των κατοίκων της πόλης.

Η οργάνωση του Δημοσίου Σχολικού Δικτύου 1833-1862

Μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους και τις ανασταθροτικές προσπάθειες της Αντιβασιλείας στο εκπαιδευτικό σύστημα, οικοδομήθηκε στην Καλαμάτα ένα δίκτυο δημόσιων σχολείων, στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης. Η ανάπτυξη του δεν ήταν ανεξάρτητη από την προνομιόκοι νεοκρατική θέση της πόλης - Μαστολιά της Ανατολής, την αποκαλούσαν - και τον ορισμό της ως μητροπολιτικού κέντρου του νομού, το 1835, στοιχεία που προδιέγραψαν από νωρίς τη δυναμική της ανέλιξη σε όλα τα πεδία έκτασης των οικονομικών και πολιτισμικών δραστηριοτήτων της. Μέχρι το τέλος της Οθωμανικής περιόδου, 1862, είχαν ιδρυθεί και λειτουργούσαν τρία δημόσια σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης - δύο αρρένων και ένα θηλυκό - και δύο της Μέσης.

Συγκεκριμένα, ένα Ελληνικό σχολείο, από το 1835, με πρότυπο Σχολάριο τον Καλλίνο Καστοράκη, και ένα Γυμνάσιο, από το 1861. Ήταν ένα από τα δύο πρώτα δημόσια Γυμνάσια της χώρας και το μοναδικό στο νομό μέχρι το 1865, με πρώτο γυμνασιάρχη τον Αριστέδη Κυριανό. Αυτά τα

▲ Το πρώτο Γυμνάσιο της Καλαμάτας, βόρεια του γιού της Υπαπανής, όπου σιγήθηκε το σχολείο περισσότερο από μια εκατονταετία, μέχρι το 1973. Σήμερα σιγήζεται το Δημοτικό Σχολείο της πόλης (φωτ.: Το Αρχείο Καλαμάτας, ζωγραφικός πίνακας Πόργου Τριμανάβλη).

σχολία, «*proxi*» επίσης πνευματικά, απομαρτώνταν την έναρξη της πνευματικής αναόδου της πόλης, που αντικατοπτριζόταν στην ίδρυση του Διακριτού Σχολείου (1851), στην έκδοση των εφημερίδων «*Μεσσηνία*» (1856), «*Εκπαινω*» (1859), «*Πολιωνία*» (1860), και στα δραστηριότητες των εκπαιδευτικών Λεωκάρ «*Μεσσηνία*» (1855) και «*Δημοκόπουλος*» (1867).

Απορής της ιδιωτικής εκπαίδευσης 1870-1890

Στα δεκαετία του 1870 η εκπαιδευτική φωνή της Κалаμάτας χαρακτηρίζεται από τη σπαρτανή της *Ιδιωτικής Εκπαίδευσης*. Η έναρξη της δράσης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας συντέθηκε με την πολιτική σταθερότητα που είχε αρχίσει να σημειώνεται μετά τη μεταπολίτευση του 1862, καθώς και με την εισαγωγή της στην προβασιμότητα της Βασιλείας. Ηδη, από τα τέλη του 1860 (έχει ιδρυθεί το πρώτο ιδιωτικό σχολείο στοκαμάτας εκπαιδευτής, το Αρραγισμίου του Ιωάννη Ραζέλου. Το 1871, ιδρύθηκαν δύο, «*Εκπαινω*» «*Επιστήμη*» δημοτικά σχολεία, ένα για αγόρια, του κερκύ Γεώργιου Ξανθόπουλου, και ένα Παρθενιαγίου, της Αικατερίνης Βουζιού. Την ίδια εποχή εκδηλώθηκε το ενδιαφέρον της τοπικής κοινωνίας και για την επιβίωση των λαϊκών τάξεων με την ίδρυση της Σχολής των Αγίων Πάτερων, ως Παραρτήματος του Φιλόλογικού Σχολείου «*Παραρτήσι*» της Αθήνας.

Την επόμενη δεκαετία, η Κалаμάτα στον απόηχο των ανανεωτικών προσηλών που κατάφερε «*ηγυτή* του 1880», δηλαδή οι φιλελεύθεροι διανοούμενοι της εποχής για τα εκπαιδευτικά πρόγματα της χώρας, οι συνειδητοί με την οικονομική της ευφορία, που ελλόγη συμπητεί και με την αίσθηση του ανθρώπινου δυναμικού της (το 1879 είχε 7.600 κατοίκους, ενώ το 1889 είχε φθάσει στους 10.696), έφτιαξε περίοδος εκδήλωσης κοινωνικών διαφοροποιήσεων (άνοδος αστικής στρώματων), που εκφράζονται με την ενθρόνωση της «*δρόσι*» της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (αναφέρονται για παράδειγμα τα Παρθενιαγίου της Ελένης Κρακοπούλου, της Αγγελίας Παπακοπούλου, το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο του Θεόδωρου Χριστοπούλου κ.ά.). Κεντρικά

κόπτη παρατηρήεται και στον χώρο της Δημόσιας Εκπαίδευσης. Ιδρύθηκε και η *Ελληνική Σχολία* στα «*μροτόνια*» της πόλης, ενώ το 1885 ιδρύθηκε ένα ακόμη Δημοτικό σχολείο, αυτή τη φορά στην Παραλία ή Ντουκιά, όπου ήδη από το 1860 υπήρχε συστροφείο, με την επωνυμία «*Νέο Κολέγι*».

Στα χρόνια της ακμής 1890-1900

Στα χρόνια της 19ου αιώνα, δεκαετία του 1890, η εκπαιδευτική προγραμματική στην Κалаμάτα, επικεντρώθηκε στην απόκτηση της σε όλους τους τομείς. Αρχικά να αναφερουμε ότι η πόλη είχε 14.298 κατοίκους, ήταν το υποθαλασσο εμπορικό κέντρο της Νοτιού Πελοποννήσου, διέθετε ένα πολυάνταστο λιμάνι, είχε ακαμάτωση ονομαστικότητα, δρόμητη μεταβούργια, και είχε ένα πεδίο διεκδίκησης των πρώτων σοσιαλιστικών ιδεών και φερμιτικών μηνυμάτων. Ο εκπαιδευτικός δυναμικός της εκφράστηκε με μία θεματική αίσθηση του μαθητικού της δυναμικού. Πάθος ροβήτων συνέτρεξε από όλα σχεδόν τα μέρη της Μεσσηνίας, καθώς και από τους ορούς νομούς της Αρκαδίας και της Λακωνίας, γεγονός που πρέπει να συσχετισθεί ότι μόνο με την πολυληπτική οικονομική άνθηση της πόλης, αλλά και με τις ελλείψεις στη συγκοινωνία και τις επικινδύνες, που ταλαιώνουν το μαθητικό πληθυσμό της εποχής.

Παρόλ'αυτά, η ιδιωτική πρωτοβουλία εξακολουθούσε αμείλιτα τη «*δρόσι*» της, με ιδιαίτερη ημεροσία στην ίδρυση Παρθενιαγίου, αφού τότε, επίσημα τούτα, στην απροσέγγιστη φοίτηση των κοριτσιών στα δημόσια Μέσα Σχολεία. Στα τέλη του 1890 και ενώ καταβάλλονταν σημαντικές προσπάθειες για τον αστικό μετασχηματισμό της χώρας, παράλληλα με τους σφύρες για το «*γκάλο*» ζήτημα και τις πρώτες απόπειρες εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης (προτεινόμενα Μεσοδρόσια Γ. Γεωργίου, 1889, και Α. Ευαλίου, 1899), λειτουργούσε στην Κалаμάτα και Ανάτορα Παρθενιαγίου, της Καλλιόπης Καραλή. Το γεγονός είχε τη σημασία του, γιατί στο έτος το κορίτσι των μεσολίων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της πόλης και του νομού θα είχαν τη δυνατότητα να απο

▲ Μαθητές των Ελληνικών Σχολείων Κалаμάτας, σχολικό έτος 1910-11 (φωτ.: αρχείο Γεωργίου Νταζέλη).

κτήσουν το πτυχίο της «*διδασκαλίας*», χωρίς να χρειάζεται να μεταβούν στην Αθήνα για να πάρουν το σχετικά δίπλωμα από τη Φιλοκαταδευτική Επιτροπή (=Ασκήσιον).

Στο μεταξύ, οι καθηγητές-επιτρόποι που είχαν έλθει στην πόλη μετά την ίδρυση του Γυμνασίου (αναφέρονται ενδεικτικά οι Γυμνασιάρχες Δημήτριος Πετρίδης 1863-1871, μέγιστη υποουργός Παύλος, Παναγιώτης Παπαναστασίου, 1877-1884, πατέρας του μετέπειτα πρωθυπουργού Αλέξανδρου, Οδων Ρέντζος 1899-1900, κ.ά.), αλλά και οι καθηγητές Δημήτριος Δουκάκης, Δημήτριος Φοιβάς, Θεόδωρος Σπανοπούλου, κ.ά.), με τη φιλοπροόδους ιδέες τους και με τις πολιτιστικές παρεμβάσεις τους, διόλησε με τη «*κοινωνική*» διαίληση τους στην εκπαιδευτική Δύναμη της πόλης, την οργάνωση θεατρικών παρουσιάσεων, την πρόθεση ροβήτων στην «*Εκδόση Αγίων Πάτερων*», την οργάνωση της Βιβλιοθήκης του Γυμνασίου, η οποία στη συνέχεια αποτέλεσε τον πυρήνα της σημερινής Λαϊκής Βιβλιοθήκης της Κалаμάτας, συνθήλασαν στη διεύθυνση του στενού επαφαιτικού ορίζοντα και στην καλλιέργεια των πολιτών.

Αλλά και από τους ίδιους τους μαθητές, πολλοί μετά την αποφοίτησή τους, διαβεβήτες σε διάφορους τομείς της οικονομικής, πολιτικής και πνευματικής ζωής, όπως ο Σακράτης Κουγιτάς, ακαδημαϊκός, οι Δημήτριος και Παναγιώτης Κουστόπουλος του Ιωάννη, τραπεζίτες, ο Παναγιώτης

Στρούμπιος, μέγιστη απροπολίτης λέξη κατά Βεζαντινούς, οι ομοί Καρέλια Κουτοπούλου, υποουργός Γεωργίας, κ.ά., συνέβαλαν, με τη σειρά τους στην παρόληνη προβόλη της πόλης και στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας της.

...
Στον απόηχο της παραπάνω δραστηριότητας του 19ου αιώνα θεμελιώθηκε το εκπαιδευτικό τομίο της πόλης και κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού, οπότε εμφανίζεται μία ενθουσιώδη επαγγελματία Εκπαίδευση, μία ισχυρή Επαγγελματική Σχολή, από το 1919- και μία αποδυναμωμένη σε σχέση με τη δεκαετία του 1890 Ιδιωτική Εκπαίδευση (ενδεικτικά αναφέρονται το ιδιωτικό του Χ. Δουβάρη και Α. Επισκοπίνου), όχι όμως και απονευμένη, αφού στην Κалаμάτα λειτουργούσε και Αρκαδική Αστική Σχολή (1916-1923), με διεύθυνση την Αικατερίνη Κοτρίδου, αλλά και Γενικόλυσο σχολία γύρω στα 1940, ενός Γαλλικού, ενός Γερμανικού και ενός Αγγλικού, με καθηγητή στο τελευταίο τον Lawrence Durell.

Είναι προφανές, λοιπόν, ότι οι εκπαιδευτικές υποδομές που διαμορφώθηκαν στην Κалаμάτα το 19ο αιώνα, έφαιραν αναμφίβολα τη σημασία τους, συνθήλασαν δηλαδή την οικονομική δραστηριότητα της περιοχής και της ανθρώπινου δυναμικού της, δημιουργώντας ευνοϊκές προοπτικές για το μέλλον αυτής της πόλης. ✚

▲ Στο μέλις σιτηγρότες (στην δεκαετία 1890) κίριο ιορ Παναγιώτη Κασοπούλη αρραγισμίου στην ενά και η ανώτατη ανώτα εξεταστική «*ιδιωτική*» σχολία της πόλης και θεατρικές ερευνητικές παρουσιάσεις, για την οικονομική ενίσχυση της Σχολής των Αγίων Πάτερων. Αρραγισμίου, στο κίριο σιτηγρότες η Τράπεζα Αθηνών. Σήμερα διεκδικείται και η ανώτατη η κοινότητα της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (φωτ.: αρχείο Λίρα Αρκαδοπούλου).